

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; МОРСЬКЕ ПРАВО

УДК 341.232

Г.В. Барцось, аспірантНаціональний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра міжнародного права та міжнародних відносин
Фонтанська дорога, 23, Одеса, 65009, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИЙНЯТТЯ РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ ІЗ БОРОТЬБИ ПРОТИ ТЮТЮНУ

Статтю присвячено аналізу міжнародно-правових засад прийняття Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну. Охарактеризована правова природа Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну. Розглянуто співвідношення режиму Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну та права Світової організації торгівлі. Проаналізований спеціальний режим захисту колективного та індивідуального здоров'я через механізм боротьби з тютюном завдяки Рамковій конвенції із боротьби проти тютюну.

Ключові слова: Рамкова конвенція із боротьби проти тютюну, тютюнова епідемія, Всесвітня організація охорони здоров'я, право на здоров'я, Світова організація торгівлі, міжнародний договір.

Постановка проблеми. Щорічно глобальна тютюнова епідемія забирає близько 6000000 людських життів. Понад 600 000 чоловік з числа цих людей не є курцями і вмирають у результаті вдихання вторинного тютюнового диму. У разі збереження сучасного рівня споживання тютюну, до 2030 року епідемія буде щорічно приводити більш ніж до 8 мільйонам випадків смерті. Більше 80% цих випадків смерті відбуватимуться серед жителів держав з низьким і середнім рівнем доходу [6].

Як вказують Т. Р. Короткий, Н. В. Сажієнко, що проблема наслідків куріння, на перший погляд, впливає, як правило, на здоров'я індивіда, однак масштаби цього впливу мають характер епідемії, а їх соціальні наслідки носять глобальний характер [5, с. 72]. Тютюнова епідемія є глобальною загрозою для всього людства саме з цієї причини і здійснюється міжнародно-правове співробітництво з боротьби проти тютюну. Тютюнова епідемія породжена людиною, і тому її можна повністю попередити, проте складність полягає у тому, що тільки половина світового населення проживає в державах, які повністю захищають своє населення за допомогою заходів, що дозволяють істотно скоротити споживання тютюну в цих державах [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напрямок міжнародно-правового співробітництва по боротьбі з тютюном більш детально аналізувався зарубіжними дослідниками. Питаннями міжнародно-правового співробітництва у боротьбі з тютюном займалися Т. Андреева, Д. Д. Бланке, Д. Вудворд, Л. Галієнко, Л. Джузенс, І. Жадан, В. Захожа, Б. Зімма, О. Кисельова, Р. Колодкін, І. Коломієць, Н. Король, Т. Короткий, К. Красовський, М. Крова, Дж. Ліберман, М. Мусіхіна, П. Сзасз, М. Спаркс, А. Тейлор, О. Федоренко, Н. Харченко, Н. Хендель (Н. Сажієнко), Л. Я. Цзи. Проте ними розглядалися окремі питання, пов'язані з аналізом міжнародно-правового співробітництва по боротьбі з тютюном.

Метою статті є аналіз міжнародно-правових засад прийняття Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну та виявлення тенденцій пов'язаних з імплементацією Конвенції.

Виклад основного матеріалу. Рамкова конвенція із боротьби проти тютюну ВООЗ (далі – РКБТ ВООЗ) була розроблена в якості міжнародно-правового інструменту для боротьби з глобальним поширенням тютюну та тютюнових виробів.

Переговори щодо розробки цього інструменту та обрання правової форми відбувалися відповідно до статті 19 Статуту ВООЗ, яка уповноважує Організацію розробляти і приймати конвенції або угоди. Запланована дата прийняття договору Всесвітньою асамблеєю

охорони здоров'я була визначена на травень 2003 р. Остаточний проект тексту РКБТ ВООЗ (A/FCTC/INB6/5) був узгоджений на заключному пленарному засіданні шостої сесії міжурядового органу по переговорах 1 березня 2003 року, який вирішив представити текст на П'ятдесят шостій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я для прийняття відповідно до статті 19 Статуту ВООЗ. Міжурядовий орган по переговорах виступив з ініціативою відкласти обговорення протоколів до П'ятдесят шостої сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я, на якій було б достатньо часу для розгляду даного питання. Лі Ян Цзи вказує, що спочатку ВООЗ приймала резолюції, які рекомендували державам обмежити вплив наслідків куріння на некурящих (обмеження місць куріння, попередження про загрозу для здоров'я на пачках тютюнових виробів тощо), проте подальший пандемічний характер поширення споживання тютюну призвів до необхідності виробити юридично обов'язкові міжнародні норми, спрямовані на боротьбу з цією загрозою для здоров'я, що привело до прийняття РКБТ ВООЗ [3, с. 444]. РКБТ ВООЗ включає в себе наступні питання: реклами, спонсорства тютюну; незаконної торгівлі; відповідальності; упаковки і маркування; навчання і виховання; а також дослідження і спостереження. РКБТ ВООЗ також встановлює інститути та механізми, необхідні для функціонування договору, такі як Конференція Сторін, секретаріат та процедура врегулювання суперечок.

Після того, як переговори були завершені, текст РКБТ ВООЗ прийняли, процедура переговорів завершилася [1, р. 220]. Договори в ВООЗ можуть бути укладені практично будь-яким способом, який оберуть держави-члени ВООЗ. Крім того, після прийняття РКБТ ВООЗ, ряд вимог міжнародних і внутрішньодержавних для того щоб набула чинності Конвенція. Адже після того, як договір набере чинності, він стане обов'язковим тільки для тих держав, які дали свою згоду на обов'язковість договору. Докладно дане питання розглянув П. Сзасз, виокремлюючи міжнародні та внутрішні вимоги для вступу в силу в такий спосіб. П. Сзасз окремо виділив міжнародні вимоги, до яких відніс формальні міжнародні вимоги щодо вступу в силу РКБТ ВООЗ, що детально розглянуті в прикінцевих положеннях самої Конвенції [2]. По-перше, прикінцеві положення визначають механізм, за допомогою якого держави-учасники можуть висловити свою згоду на обов'язковість договору. По-друге, прикінцеві положення визначають, як і коли договір набере чинності, як правило, виражається через визначення кількості держав, які повинні офіційно дати згоду на обов'язкову силу договору шляхом ратифікації або приєднання. Право договорів не визначає будь-якого конкретного числа ратифікацій, і вимога коливається в широких межах від договору до договору. РКБТ ВООЗ вимагає 40 ратифікацій для набрання чинності відповідно до статті 30 РКБТ ВООЗ.

Внутрішні вимоги для набрання чинності, регулюються національним законодавством, найчастіше Конституцією. Як правило, в Конституціях міститься положення щодо повноважень державних органів на укладання міжнародних договорів та їхнє місце в системі внутрішньодержавного права. Також можуть міститися в Конституціях положення, які обмежують державу щодо укладання деяких договорів.

Ряд внутрішніх і міжнародних вимог повинні бути виконані до того, як РКБТ ВООЗ набере чинності. Треба зазначити, що ВООЗ передбачила про необхідність технічних консультацій для держав, що розвиваються на етапах ратифікації і здійснення РКБТ ВООЗ. Процес ратифікації вимагає ряд складних завдань, таких як: переклад РКБТ ВООЗ і допоміжних документів на державну мову; огляд існуючих міжнародно-правових зобов'язань держави, щоб оцінити, чи існують конфлікти між цими договорами і РКБТ ВООЗ; аналогічне дослідження конституційних і законодавчих актів держави; і оцінку того, чи є корисним для держави правовий режим Конвенції. Розробка і впровадження нового законодавства щодо здійснення РКБТ ВООЗ може бути трудомістким завданням для багатьох держав. Однією з найгостріших проблем є те, що у багатьох держав з обмеженими ресурсами просто відсутня відповідна законодавча основа, на якій ґрунтуються стандарти, які закріплені в Конвенції.

Конференція Сторін є керівним органом Конвенції, який просуває здійснення Конвенції на основі рішень, які вона приймає на своїх періодичних нарадах. Стаття 23 РКБТ ВООЗ

передбачає створення Конференції Сторін, керівного органу Конвенції, відразу ж після її вступу в силу. Цей орган «регулярно проводить огляд здійснення Конвенції та приймає рішення, необхідні для сприяння її ефективної реалізації, і може приймати протоколи, додатки й зміни до Конвенції, відповідно до статей 28, 29 і 33».

В рамках всієї системи ООН, загальним правилом є те, що як тільки договір був прийнятий органом або Конференцією міжнародної організації, на думку професора П. Сзасза, то організація «не здійснює заінтересованих істотних кроків для надання договору чинності, дані дії повинні бути вчинені індивідуально державою, за винятком випадків, коли організація може виступати в якості депозитарію і здійснювати формальні кроки». Також, міжнародна організація може здійснювати політичні кроки з метою сприяння ратифікації, наприклад, високо оцінюючи договір для своїх членів прийняти резолюції, які закликати-муть держав-членів до участі в договорі, або вимагатимуть від їх виконавчих органів періодично звітувати про прогрес приведення договору в силу в державах-членах. Далеко не всі міжурядові організації, включаючи ВООЗ, мають конкретні статутні положення, спрямовані на заохочення ратифікації і набуття чинності міжнародного договору/конвенцій. Зокрема, стаття 29 Статуту ВООЗ говорить: «Кожен член Організації зобов'язується протягом 18 місяців, після прийняття Асамблеєю охорони здоров'я конвенції або угоди вжити заходів щодо прийняття такої конвенції або угоди. Кожен член має повідомити Генерального директора про вжиті заходи, і якщо він не приймає такої конвенції або угоди протягом терміну, він надасть звіт про причини неприйняття...». Оскільки РКБТ ВООЗ була першою конвенцією розробленою для прийняття державами-членами ВООЗ, то раніше ВООЗ ніколи не використовувала це статутне положення. Як вказує Лі Ян Цзи, що передумовою прийняття РКБТ ВООЗ слугувала множинність переговорів, у ході яких Всесвітня асамблея охорони здоров'я прийняла близько 200 резолюцій, а в 2003 р. прийняла Рамкову конвенцію ВООЗ із боротьби проти тютюну [3, с. 444].

При прийнятті РКБТ ВООЗ найбільшою дилемою було зберегти баланс та уникнути колізій з правом Світової організації торгівлі. При розробці тексту РКБТ ВООЗ було прийнято рішення у разі виникнення конфлікту між двома договорами, застосовуються дві загальні норми міжнародного права. Принцип *lex specialis* в міжнародному публічному праві визначає, що договори спеціального характеру мають пріоритет над договорами загального характеру. Стаття 30 Віденської конвенції про право договорів містить принцип *lex posterior*, або «пізніше в часі» правило, яке свідчить, що наступні договори матимуть пріоритет в порівнянні з попередніми договорами. Слід підкреслити, що ці два правила можуть застосовуватися тільки до держав, які є учасниками обох договорів. На практиці ВООЗ та СОТ зіткнулися з цією проблемою у низці міждержавних скарг, а саме: американо-тайський спір, україно-австралійський спір, спір Куба проти Австралії, спір Гондурас проти Австралії. В якості основної міжнародної інституції, що регулює міжнародну торгівлю виступає СОТ. Основною метою СОТ є зниження бар'єрів у торгівлі. Загальні принципи діяльності СОТ включають: прихильність досягненню цілей вільної торгівлі та чесної конкуренції; обмеження і остаточна ліквідація тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі; недискримінаційне ставлення всіх торгових партнерів; недискримінаційний обіг вітчизняних і зарубіжних продуктів; передбачуваність, шляхом забезпечення того, що торгові бар'єри зведені до мінімуму; договірна ліквідація торгових бар'єрів; врегулювання спорів. Наприклад, ГАТТ детально зупинився на наслідках статті XX в контексті національних заходів по боротьбі проти тютюну в 1990 році у випадку заборона Таїландом імпорту сигарет і реклами. В цьому випадку американські тютюнові компанії поклали під сумнів заборону Таїланду на рекламу і імпорт, що викликало розслідування з боку торгового представника США, який передав справу в ГАТТ. Отже, панель ГАТТ виявила, що Таїланд може «віддавати пріоритет здоров'ю людини щодо лібералізації торгівлі до тих пір, як запропоновані заходи були б необхідними» [1, р. 227]. Панель дійшла висновку, що обмеження Таїланду на імпорт можна було б вважати «необхідним» з точки зору статті XX ГАТТ, тільки якщо не було ніякої альтернативи заходам відповідно до Генеральної угоди більш несумісним з нею. Ґрунтуючись на своєму аналізі «необхідності» тайських заходів, Панель прийшла до

висновку, що практика Таїланду видачі дозволів на продажу вітчизняних сигарет, а заборона на імпорту іноземних сигарет, не була «необхідною» і, отже, не виправданою за змістом статті XX (b), так як вітчизняні сигарети були доступні населенню, а аргументація щодо захисту здоров'я населення мала дискримінаційний характер та була направлена на імпортуні тютюнові вироби. Тайська справа була першим випадком, рішення ГАТТ про співвідношення торгівлі тютюновими виробами і захистом здоров'я населення. Тайська справа демонструє, що держави можуть прийняти жорсткі закони по боротьбі проти тютюну, до тих пір, поки ці заходи не мають дискримінаційної мети по відношенню до імпортуного товару.

Розглядаючи міжнародно-правові засади боротьби проти тютюну, неможливо обійти галузь міжнародного права – міжнародне право прав людини, яке створило спеціальний режим захисту колективного та індивідуального здоров'я через механізм боротьби з тютюном завдяки РКБТ ВООЗ [4]. Основні правові основи права людини на здоров'я знаходяться в інструментарії міжнародного права прав людини, а саме в Міжнародному біллі про права людини. Міжнародний білль про права людини включає Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Пакти є обов'язковими для держав-учасників. Загальна декларація забезпечує нормативну основу для найбільш важливого інструменту Організації Об'єднаних Націй – Рада прав людини, яка гарантує право на здоров'я (стаття 25). Також право на здоров'я закріплено в статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

Міжнародний білль про права людини містить загальні принципи в галузі права прав людини, які автоматично застосовані до боротьби проти тютюну. Однак, крім широких формулювань, що містяться в цих документах, все ж таки важко визначити зміст права на здоров'я в контексті боротьби проти тютюну. Крім того, жоден інший інструмент глобального масштабу не надав авторитетне тлумачення пактів в контексті боротьби проти тютюну. Зазначимо, що текст РКБТ ВООЗ, який був представлений для прийняття на Всесвітній асамблеї охорони здоров'я в травні 2003 року, відсилає до деяких існуючих документів з прав людини в її преамбулі, але детально не розглядається аспекти прав людини в контексті боротьби проти тютюну. Слід також вказати, що деякі регіональні договори з прав людини визнають право на здоров'я, такі як: Європейська соціальна хартія 1961 р. (стаття 11), Африканська хартія прав людини і народів 1981 р. (стаття 16) і Додатковий протокол до Американської конвенції про права людини в галузі економічних, соціальних і культурних прав 1988 р. (стаття 10).

Як вже зазначалося вище, принципи, що стосуються права на здоров'я, що містяться в цих документах може і були висунуті вченими, щоб деталізувати або уникнути конкретизацію заходів боротьби проти тютюну. Проте, у будь-якому разі вони можуть бути інтерпретовані через різні права, зокрема, право на адекватну інформацію про споживчі товари, право на лікування, а також право на захист від впливу тютюнового диму.

Висновки. РКБТ ВООЗ створює специфічний режим боротьби з тютюном, який включає одночасно режим захисту прав людини через право на здоров'я та ряд інших прав та режим свободи торгівлі. Дана теза знайшла своє відображення в діяльності органу з вирішення спорів СОТ у справах Америка проти Таїланду, Україна проти Австралії, Куба проти Австралії, Гондурас проти Австралії.

РКБТ ВООЗ будучи міжнародним договором породжує зобов'язання для держав, які його ратифікували. Проте при виникненні колізій у виконанні зобов'язань за іншими міжнародними договорами пріоритет відповідно праву міжнародних договорів буде надаватися принципу *lex specialis*.

Список літератури

1. Douglas Blanke D. Tools for advancing tobacco control in the 21 century. Tobacco control legislation: an introductory guide / D. Douglas Blanke, V. da Costa e Silva // World Health Organization, 2004. – 304 p.
2. Szasz P. General Law-Making Processes / P. Szasz // Cambridge University Press, 1997.
3. Цзи Л. Я. Генезис міжнародно-правового регулювання боротьби з тютюном / Л. Я. Цзи // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 62. – С. 444-450.

4. Sazhienko N. V. International health law as a manifestation of differentiation and expansion of international law / N. V. Sazhienko // Russian Juridical Journal / Rossijskij Juridiceskij Zurnal, 2013. – Vol. 92, Issue 5. – P. 228-229.
5. Короткий Т. Р. Внутригосударственная имплементация Рамочной Конвенции ВОЗ по борьбе против табака 2003 г.: опыт Украины / Т. Р. Короткий, Н. В. Сажиенко / Международное право и международные организации. – 2012. – № 1. – С. 72-90.
6. Всемирный день без табака: Прекратить незаконную торговлю табачными изделиями (31 мая 2015 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minfin.gov.by/upload/drugoe/tabak/info5.pdf>
7. Глобальная табачная эпидемия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.who.int/features/factfiles/tobacco_epidemic/tobacco_epidemic_facts/ru/index2.html

Статья надійшла 25.09.2016 р.

А. В. Барцось, аспирант

Национальный университет «Одесская юридическая академия»
Кафедра международного права и международных отношений
Фонтанская дорога, 23 Одесса, 65009, Украина

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРИНЯТИЯ РАМОЧНОЙ КОНВЕНЦИИ ПО БОРЬБЕ ПРОТИВ ТАБАКА

Резюме

Статья посвящена анализу международно-правовых основ принятия Рамочной конвенции по борьбе против табака. Охарактеризована правовая природа Рамочной конвенции по борьбе против табака. Рассмотрено соотношение режима Рамочной конвенции по борьбе против табака и права Всемирной торговой организации. Проанализирован специальный режим защиты коллективного и индивидуального здоровья через механизм борьбы с табаком благодаря Рамочной конвенции по борьбе против табака.

Ключевые слова: Рамочная конвенция по борьбе против табака, табачная эпидемия, Всемирная организация здравоохранения, право на здоровье, Всемирная торговая организация, международный договор.

A. V. Bartzos, PhD student

National University “Odessa Law Academy”
Department of International Law and International Relations
Fontanskaya doroga, 23, Odessa, 65009, Ukraine

INTERNATIONAL LEGAL BASES OF ADOPTION THE FRAMEWORK CONVENTION ON TOBACCO CONTROL

Summary

The article is devoted to the analysis of international legal principles of the adoption of the Framework Convention on Tobacco Control. The legal nature of the Framework Convention on Tobacco Control is described. Correlation between regimes of the Framework Convention on Tobacco Control and Law of the World Trade Organization is considered. A special regime for the protection of collective and individual health rights through tobacco control mechanism of the Framework Convention on Tobacco Control is analyzed.

Key words: The Framework Convention on Tobacco Control, the tobacco epidemic, the World Health Organization, the right to health, the World Trade Organization, an international treaty.